

- Наукові праці ОНАЗ ім. О. С. Попова. – 2005. – № 1. – С. 135–144.
6. Гогіташвілі Г. Г. Системи управління охороною праці / Гогіташвілі Г. Г. – Львів : Афіша, 2002. – 320 с.
 7. Окулов С. М. Информатика: Развитие интеллекта школьников : [монография] / Окулов С. М. – М. : БИНОМ, 2005. – 212 с.
 8. Буданов В. Г. Трансдисциплинарное образование в XXI веке: проблемы становления / В. Г. Буданов // Будущее России в зеркале синергетики / под ред. Малинецкого Г. Г. – М. : Комкнига, 2006. – 328 с.
 9. Нестеренко Г. О. Принцип резонансного збудження як світоглядна основа сучасного управління персоналом / Г. О. Нестеренко // Практична філософія. – 2004. – № 2 (12). – С. 29–34.
 10. Цикин В. А. Теория самоорганизации – современная парадигма образования и формирования модели учителя / В. А. Цикин // Практична філософія. – 2003. – № 1 (7). – С. 174–182.
 11. Князева Е. Н. Синергетика и новые подходы к процессу обучения / Е. Н. Князева, С. П. Курдюмов // Синергетика и учебный процесс. – М. : Изд. РАГС, 1999. – 300 с.
 12. Алексеевский В. С. Синергетика менеджмента устойчивого развития / Алексеевский В. С. – Калуга : Манускрипт, 2006. – 328 с.
 13. Davis-Seaver J. Promoting Critical Thinking at the University Level / J. Davis-Seaver, D. Leflore, T. Smith // National Forum of Teacher Education Journal, Electronic. – 2000. – Vol. 8, № 3. – P. 30–40.

УДК 378(09)(477.43)

ЕКОНОМІЧНА ОСВІТА НА ХМЕЛЬНИЧЧИНІ: ВАГОМІ ВІХИ ІСТОРІЇ ХМЕЛЬНИЦЬКОГО КООПЕРАТИВНОГО ТОРГОВЕЛЬНО- ЕКОНОМІЧНОГО ІНСТИТУТУ

Л. М. Коваль, кандидат економічних наук;

В. С. Церклевич, кандидат педагогічних наук

У ХХІ ст. найпотужнішою рушійною силою економічного розвитку і нарощування конкурентоспроможності країн на міжнародних ринках стає сфера виробництва знань, їх нагромадження та практичне використання. Успішність вибору та реалізації інноваційної стратегії держав у значній мірі визначається значною роллю вищої освіти в побудові наукоємних економічних систем, суспільним визнанням ідеї університету/вищої школи, його зв'язком із оновленням технологій здобуття знань.

На межі ХХ–ХХІ ст. у багатьох зарубіжних країнах посилюється інтерес до дослідження університетської/вищої освіти, яка послідовно трансформується під впливом процесів глобалізації, економіки знань, європейської інтеграції, входження в Болонський процес.

Висвітлення ролі та значення вищої освіти у ХХІ ст., місії сучасної університетської освіти містяться у працях теоретиків постіндустріального суспільства Белла Д., Друкера П., Іноземцева В., Кастельє М., Портера М., Тоффлера Е. й ін. Окремі аспекти досліджуваної проблеми висвітлені у працях фундаторів теорії людського капіталу (Т. Шульца, Г. Беккера, М. Блауга), в працях українських вчених з питань побудови інноваційної моделі розвитку (С. Вовканича, А. Гальчинського, В. Гейця, М. Долішнього, С. Злупка, О. Лапка, А. Чухна, В. Семиноженка, Б. Маліцького та ін.).

Різним аспектам розвитку вищої освіти присвячені праці українських учених: В. Андрущенко, І. Дідика, О. Грішньої, Б. Данилишина, М. Долішнього, М. Дробнохода, М. Згуровського, С. Злупка, І. Каленюка, Р. Кігеля,

П. Кононенко, К. Корсака, О. Кратта, В. Кременя, В. Куценко, Е. Лібанової, М. Ніколасенка, В. Новікової, Т. Оболенської, А. Погрібно-го, Л. Семів, О. Сидоренка та ін.

Задля досягнення місії вищої школи на глобальному рівні необхідно ретельно вивчити та узагальнити регіональний досвід, у тому числі досвід окремих ВНЗ, історичний шлях їхньої фундації та становлення, орієнтованість на вирішення освітніх, економічних, соціальних цілей.

Вказані аргументи визначають мету статті: розкрити сутність освітньої місії Хмельницького кооперативного торговельно-економічного інституту у вимірі задоволення потреб у фахівцях для системи споживчої кооперації, економіки краю, суспільних запитів з урахуванням особливостей соціально-економічного розвитку держави.

Тривалий процес розвитку системи вузівської освіти дозволяє виділити кілька історичних типів її парадигм: академічну, культурно-ціннісну, технократичну, професійну, гуманістичну. Специфіка ХКТЕІ полягає у поєднанні *професійної парадигми*, коли наука виконує функцію виробничої сили, що розвиває техніку і виробництво, а вузівська підготовка є відповіддю на соціальне замовлення держави і суспільства та *гуманітарної парадигми*. Головною цінністю другої є те, що в умовах ВНЗ усі студенти повинні отримати універсальну освіту і обрати сферу професійної діяльності не лише за ознакою соціальної значущості, але й за покликанням, що забезпечує самореалізацію особистості.

2012 р. – визначальний в історії закладу. Суттєві здобутки напередодні 55-ї річниці від офіційної дати створення дають підстави стверджувати про серйозне позиціонування інституту як найстарішого ВНЗ торговельно-економічного спрямування у регіоні. Однак історичні дослідження, здійснені в останні роки, відкривають фактичний матеріал, що дозволяє по новому досягнути історію, місію інституту.

Окремо зауважуємо на торговельно-економічну спрямованість закладу. Показово, що на теренах Російської імперії, у складі яких перебували українські землі, заклади комерційної (торговельної) освіти виникли набагато

раніше, ніж у Західній Європі. Так у 1772 р. на пожертви П. А. Демидова в Москві було відкрите перше комерційно-виховне училище. На українських землях у 1861 р. створилося Одеське вище спеціальне училище Миколи І, 1908 р. – Київський комерційний інститут.

Питання про потребу підготовки кваліфікованих службовців для споживчих товариств поставали і вирішувались іще на початку ХХ ст. Дослідник історії кооперації Поділля Б. Кузіна наводить дані про масове видання, починаючи з 1905 р., брошур, довідників, іншої літератури, де в доступній формі висвітлювались ідеї колективізму, надавались практичні поради щодо організації спілкової справи. Вже в квітні 1910 р., на виконання рішень Першого та Другого з'їздів про курсову підготовку та навчання службовців для споживчих товариств, губернським земством було організовано курси, на яких лекторами стали такі відомі організатори кооперації, як А. Кулижний, Й. Волошиновський, С. Лехнович, О. Довнарівч, М. Цихоцький, П. Сиверинчук. Слід відмітити теоретичну глибину та масштабність навчальної програми, що містила такі розділи: загальний нарис стану кооперації у Західній Європі, у Росії та Подільській губернії, об'єднання кооперативів, з'їзди, союзи, гуртки; організація і особливості діяльності споживчої кооперації, утворення і діяльність артільної кооперації, підтримка земством, Державним банком, управління у справах дрібного кредиту роботи кредитної кооперації [3, с. 121–122].

Історичні документи засвідчують, що справжня історія кооперативної освіти на Хмельниччині своїми історичними витоками сягає не 1957, а 1924 року, коли у м. Кам'янці-Подільському, на базі третьої Поволзької школи-інтернату, патронованої Кам'янець-Подільською райфілією, було створено кооперативний технікум, де готувались кадри для кооперації Поділля [1, с. 182; 2, с. 14–15]. Для усвідомлення потреби створення закладу саме у 1924 р., необхідно окреслити історичні та економічні реалії 20-х рр. ХХ ст.

НЕП 1922–1928 рр. посилив позиції кооперації; на початку 30-х рр., коли економіка країни зміцніла і розпочався активний поступ у

бік колективізації та індустріалізації, більшовицькою партією було визначено: «...система кооперації повинна брати активну участь у соціалістичній перебудові господарства країни та побуту трудящих, сполучати в роботі торговельні функції з виконанням завдань соціалістичного розподілу». Саме тому значно збільшилась кількість освітніх кооперативних установ – упродовж 1932–1933 рр. діяло 7 вишів (у Києві та Луганську по 2, Дніпропетровську, Харкові, Одесі – по 1), 33 кооперативних технікуми і 89 шкіл. Така освітня мережа є вражаючою як за кількістю, так і за територіальним охопленням і формує у дослідників уявлення про масштаби потреби у підготовлених кадрах.

Створений 1924 р. у Кам'янці-Подільському технікум займався підготовкою кадрів для системи губернської спілки, що об'єднувала споживкооперацію нинішніх Хмельницької, Вінницької та Одеської областей. 1929 р. технікум був реорганізований і перейменований у комбінат кооперативної освіти (об'єднував технікум і училище). У технікумі навчались майбутні плановики-економісти, інструктори, бухгалтери-економісти. Термін їх підготовки був досить тривалим – сягав 3 років і 6 місяців. В училищі здобували фах рахівники і продавці.

1932 р. відбулось чергове коригування політичного курсу на утвердження пріоритетної форми державної торгівлі. Споживчу кооперацію звинуватили у тому, що вона «не зуміла вчасно перебудувати свою роботу до умов соціалістичного будівництва».

Показово, що 1931 р. держсектор у торгівлі становив лише 15,5 %, 1933 – 34,6 %, у першому півріччі 1934 р. – зрівнявся з показниками споживчої кооперації і вже не поступався першістю. Доля роздрібного товарообороту споживчої кооперації скоротилась у 1935 р. з 69,9 до 19,3 %.

Реалії політичного життя миттєво відобразились на кооперативних закладах освіти: у 1932 році в стінах Кам'янець-Подільського комбінату навчалось 239 учнів, із них 132 – отримували стипендію. Голодомор змусив майже 100 вихованців залишити навчання.

Кооперативна освіта на Поділлі 1934 р. знову зазнала значної реорганізації. На навчання у Кам'янець-Подільський було переведено 150 учнів із Тульчинського технікуму (Вінницька обл.), 134 – із Геничівського (Херсонська). Кількість вихованців Кам'янець-Подільського технікуму збільшилась до 420 осіб [1, с. 182].

1934 р. усі кооперативні технікуми були передані у відання Укоопспілки, а 1935 р., за розпорядженням Укоопспілки технікум було переведено в Одесу. Таке рішення обумовлювалось тим фактом, що Кам'янець-Подільський був прикордонним містом [2, с. 14–15] і близькість Польщі суттєво непокоїла керівництво держави. Того ж року при Кам'янець-Подільській окрспілці було створено постійно діючий курсовий комбінат, де навчались рахівники, бухгалтери, продавці. Війна перервала навчальний процес – аналогічні події переживали освітні установи практично усіх окупованих земель. Проте вже 1945 р. при облспоживспілці у Кам'янці-Подільському відкривається учбово-курсний комбінат з підготовки фахівців масових кооперативних професій. Цей комбінат проіснував до серпня 1946 р.

Характеризуючи позиції споживчої кооперації окресленого періоду, відзначимо, що з 1935 р., головним спектром дії галузі було визначено торговельне обслуговування здебільшого сільського населення.

Простежуючи вагомні віхи розвитку економіки через призму системи кооперації та кооперативної освіти, слід також зауважити на існування промислової кооперації, яка діяла в Радянському Союзі до кінця 1950-х рр. і виробляла 6 % валової продукції промисловості, у тому числі – 40 % усіх меблів, 70 % металевого посуду, більше третини трикотажу, майже всі дитячі іграшки. У 1960 р. промислову кооперацію ліквідували.

Упродовж 1950–1960 рр. позиції системи споживчої кооперації значно посилились, зберігались до завершення радянської доби й охоплювали монопольне становище у сільській торгівлі, роздрібну і оптову торгівлю, громадське харчування, закупівлю і переробку сировини та сільгосппродукції, виробни-

цтво продовольчих і непродовольчих товарів, будівництво.

На Хмельниччині частка споживчої кооперації у загальному товарообороті складала близько 30 % і протягом 1970–80-х рр. саме споживча кооперація була домінуючою ланкою в народногосподарському комплексі області. Так, за 1979–1983 рр. роздрібний товарооборот становив 3,4 млрд крб. Значно зросла реалізація одягу і білизни, хутра і хутряних виробів, парфумерії і галантереї, килимів, радіотоварів.

1983 р. з розрахунку на споживача реалізовано товарів на 638 крб, і ці показники мали постійну тенденцію до збільшення. Значно розширилася заготівельна діяльність. За порівнюваний період обсяги закупівель с/г продукції і сировини збільшилися у півтора разу. Хмельниччина разом із Вінниччиною тримали першість у країні із заготівлі лікарських рослин. Щороку в середньому закуповувалось 1000 і більше тонн цінної сировини в сухому вигляді.

Інтенсивна економічна діяльність сприяла налагодженню стосунків із зарубіжними діловими колами, тому у перелік бізнес-партнерів входили представники Бельгії, Нідерландів, Фінляндії, Швеції, Італії, Болгарії, Японії, Кореї, Угорщини, Лівану, Чехії, Югославії та ін. Саме завдяки дружнім партнерським взаєминам система споживчої кооперації отримала можливість збагатити асортимент сотнями найменувань дефіцитних товарів.

Незважаючи на економічну потужність галузі, необхідно було приділяти посилену увагу у питаннях підготовки кадрів. Реорганізаційні зміни відбулись і в навчальному закладі. У серпні 1946 р. учбово-курсовий комбінат, за рішенням президії облспоживспілки, перепрофільований у Кам'янець-Подільську кооперативну школу. У стінах учбово-урсового комбінату і кооперативної школи для споживчої кооперації було підготовлено понад 2,5 тис. фахівців і працівників масових професій – продавців, рахівників, бухгалтерів, завмагів, голів сільських споживчих товариств, ревізорів, інструкторів, заготівельників.

Через 11 років, у серпні 1957 р., на прохання Хмельницької облспоживспілки та за

рішенням Укоопспілки на базі Кам'янець-Подільської школи було відкрито кооперативний технікум. Там перебували одночасно учбово-курсовий комбінат і торгово-кооперативна школа.

1957 р. було організовано перший прийом учнів на денне відділення на базі середньої школи кількістю 160 чол. (товарознавців), а також бухгалтерів на базі неповної середньої школи. Навчальний корпус Кам'янець-Подільського торгово-кооперативного технікуму мав 9 аудиторій, фізкультурний, актовий зали, бібліотеку на 29 тис. примірників.

Швидкі темпи розвитку споживчої кооперації потребували збільшення обсягів підготовки спеціалістів, чого не забезпечувала наявна матеріально-технічна база технікуму, тому правління Хмельницької облспоживспілки приймається рішення про будівництво технікуму у м. Хмельницькому.

Цікаві історичні факти: на території сьогоднішнього інституту розміщувалася садиба священика, адже неподалік розташовується один із найстаріших збережених православних храмів міста – церква Різдва Пресвятої Богородиці; з іншого боку інститутського двору, на місці сучасного фізкультурно-оздоровчого комплексу ХКТЕІ, ще кілька десятиліть тому височіла будівля синагоги. Також із місця, де сьгодні розташовується заклад, добре було видно дерев'яну будівлю католицького костелу, зруйнованого перед Другою світовою війною. Майже триста років тому там, де був збудований новий кооперативний технікум, височіла дерев'яна будівля заїжджого двору, де на нічліг зупинялись російський цар Петро I (серпень 1711 р.), а в листопаді 1769 р. – командуючий Першої російської армії фельдмаршал П. Румянцев. Таким чином, духовність трьох найпоширеніших у попередні століття релігійних громад міста та дух підприємництва визначили місію посталою на березі Бугу навчального закладу.

Із 1958 р. розпочинається новий – прокурівсько-хмельницький етап історії Хмельницького кооперативного торговельно-економічного інституту.

Завершилася радянська доба історії держави та краю, вагомий етап історії коопера-

ції. У найскладніші часи становлення української державності, на початку 1990-х рр., керівництвом закладу на чолі з директором М. В. Кучеренком було започатковано і реалізовано низку соціально-економічних, освітніх проектів, у тому числі будівництво сучасного фізкультурно-оздоровчого комплексу, студентського гуртожитку, студентського кафе.

ХКТЕІ сьогодні – це освітньо-наукова установа, найстаріший ВНЗ економічного профілю на Хмельниччині, репутація якого підтверджена близько 35 тис. випускників, які успішно працюють у галузях економіки України, реалізується система ступеневої освіти «молодший спеціаліст – бакалавр – магістр», навчається близько 2 тис. студентів. За багаторічну інноваційну педагогічну діяльність з модернізації освіти України навчальний заклад удостоєний почесного звання «Лідер сучасної освіти» (лютий 2008 р.).

З 2009 р. ХКТЕІ є ініціатором і базою проведення щорічних наукових форумів під егідою Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, а саме: Міжнародних науково-практичних конференцій «Суспільний сектор економіки України у ситуації системних змін ХХІ століття» та «Забезпечення наступності змісту в системі ступеневої вищої і післядипломної освіти: українські традиції та європейська практика». Щорічним підсумком науково-дослідної діяльності студентів є Міжнародна науково-теоретична конференція «Творчий пошук молоді – курс на ефективність». Студенти ХКТЕІ є постійними переможцями обласного та призерами всеукраїнського етапу престижного конкурсу «Кращий студент України».

Наукові інтереси кафедр інституту зосереджуються у межах виконання фундаментальних науково-дослідних робіт «Теоретико-методологічні основи підготовки фахівців економічного профілю» та «Соціально-економічний розвиток України в умовах входження в європейський економічний простір». З метою забезпечення формування фахової компетентності випускників, у закладі реалізуються програми практичної підготовки «Інформаційне середовище», «Тренінгові технології навчання», «Віртуальне підприємство «Шанс»,

«Навчальне обладнання», «Випускник – роботодавець».

Спектр спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у інституті, обґрунтований кон'юнктурою регіонального ринку праці. Наведемо лише окремі аргументи: Хмельниччина посідає третє місце серед областей України за кількістю закладів ресторанного господарства, у області зосереджено більше 2 тис. ресторанів і барів, половина з яких належить фізичним особам.

Діюча кооперативна мережа об'єднує 557 магазинів, 130 підприємств ресторанного господарства, 34 приймально-заготівельних пункти, 19 ринків, 13 переробних підприємств і цехів, авторемонтний і Деражнянський плодоконсервний заводи, житлово-експлуатаційна контора, міське споживче товариство «Кооператор», 70 коопмаркетів, що обслуговують близько 221 тис. населення. Зі 130 тис. осіб, що працюють у малому бізнесі Хмельниччини, кожен п'ятий зайнятий у торгівлі.

Особливістю інституту є й те, що практична підготовка визначена одним із базових пріоритетів конкурентоспроможності випускника, тому кожне заняття із фахових дисциплін містить практичний компонент. Здобуттю практичних навичок фахової діяльності сприяє реалізація програм «Віртуальне підприємство «Шанс» і «Випускник – роботодавець». Так, програма «Віртуальне підприємство «Шанс» (в рамках якого діють оптово-роздрібне торговельне підприємство, підприємство ресторанного господарства, навчальна бухгалтерія, казначейська та комерційна банківська установи) дає змогу виробити власний стиль закладу в набутті студентами практичних умінь і навичок в умовах, наближених до реальних. Ця програма доповнюється завданнями, які продиктовані впровадженням Укоопспілкою оновленої бізнес-моделі кооперативної торгівлі: Єдиного центру закупівель, продуманої логістики, об'єднання магазинів під одним брендом.

Програма «Випускник – роботодавець» спрямована на розвиток соціального партнерства між інститутом і роботодавцями на основі нових форм взаємовигідного співробітництва з підприємствами системи споживчої коопе-

рації Хмельниччини, ТОВ «Епіцентр К», ПП «Таврія Плюс» і більше, ніж 30 підприємствами, організаціями та установами міста та області різних форм власності, з якими укладено довгострокові угоди про співпрацю у сфері організації практичної підготовки студентів.

Практичні навички управління якістю продукції та послуг студенти можуть здобути в межах акції «3 турботою про українське», яку Укоопспілка проводить спільно з Державною інспекцією з питань захисту прав споживачів. На сьогодні до акції долучилось більше 300 вітчизняних виробників, які отримали дозвіл на маркування більше 700 видів продукції.

У результаті співпраці з базами практики було вироблено експериментальну програму практичної підготовки «Кількість годин теоретичного навчання відповідає кількості годин практичного навчання», пілотний проект якої стартує у 2012–2013 н. р. на базі підприємств національної мережі гіпермаркетів будівельних матеріалів «Епіцентр К» і підприємств торгівлі споживчої кооперації Хмельниччини.

З 2012 р. студенти ХКТЕІ отримали можливість стажування на базах практики Гданської вищої школи туризму та готельного менеджменту (Польща). Пріоритетним завданням на майбутнє є розширення обсягів зарубіжних стажувань за рахунок баз практики інших європейських ВНЗ-партнерів і кооперативних вишів країн СНД.

Активний поступ ХКТЕІ у європейський освітній простір відповідає вимогам часу і пріоритетам розвитку системи споживчої кооперації, адже Центральна спілка споживчих товариств України (Укоопспілка) з 1992 р. є

повноправним членом Міжнародного кооперативного альянсу. Угоди інституту із вищими школами Польщі (м. Гданськ, Кельце, Вроцлав) забезпечують реалізацію програм наукової, культурної, освітньої співпраці. Вагомим здобутком сьогодення стало узгодження програм підготовки фахівців, досягнення домовленостей, за якими студенти ХКТЕІ зможуть екстерном здобувати ступінь бакалавра на базі ВНЗ Польщі.

Історія системи споживчої кооперації та історія кооперативної освіти тісно переплетені. Фрагмент історії закладу дозволяє як через призму осягнути економічну історію цілої епохи та держави, а нові факти та відкриття дозволяють сучасникам стверджувати про майже 90-річну історію кооперативної освіти на Хмельниччині та Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут як спадкоємець і продовжувач ідеї, закладеної прогресивними кооператорами далекого 1924 р.

ЛІТЕРАТУРА

1. Васильчук М. П. Крізь нашарування століть / М. П. Васильчук. – Хмельницький : Хмельницька міська друк., 1997. – 240 с.
2. Иващенко А. Н. О развитии кооперативного движения на Подолии / А. Н. Иващенко. – Хмельницький : Типографія изд-ва «Подилля», 1989. – 30 с.
3. Кузіна Б. С. Історія споживчої кооперації Поділля. 1861–1914 рр. / Б. С. Кузіна. – Хмельницький : Вид. ПП Цюпак, 2010. – 192 с.